

Iwona Kumor, Marzena Strojek

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

**WALORY INFORMACYJNE ZESTAWIENIA ZMIAN
W KAPITALE (FUNDUSZU) WŁASNYM
I JEGO PRZYDATNOŚĆ
DO OCENY SYTUACJI FINANSOWEJ
JEDNOSTKI GOSPODARCZEJ**

1. Wstęp

Uregulowania krajowe i międzynarodowe dopuszczają ujęcie wielu operacji bezpośrednio w ciężar lub dobro kapitału własnego. W związku z tym prezentowany w rachunku zysków i strat wynik finansowy nie jest jedynym odzwierciedleniem zmiany wielkości kapitału własnego. Elementem sprawozdania finansowego odzwierciedlającym te zmiany jest zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym. Jest to „najmłodsze” sprawozdanie finansowe sporządzane na podstawie prawa bilansowego, prezentujące informacje stosunkowo rzadko wykorzystywane w analizie wskaźnikowej. Jednak zakres informacyjny tego sprawozdania ma istotne znaczenie w ocenie sytuacji finansowej (kapitałowej) jednostki gospodarczej.

Celem opracowania jest prezentacja takiego elementu sprawozdania finansowego, jakim jest zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz możliwości wykorzystania informacji zawartych w tym sprawozdaniu do oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej.

Informacje zawarte w zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym są niezbędnym rozwinięciem danych bilansowych oraz wynikowych z punktu widzenia sytuacji finansowej i kapitałowej jednostki gospodarczej.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym obowiązkowo sporządzają te jednostki, których sprawozdanie podlega corocznemu badaniu. Pozostałe jednostki informacje dotyczące zmian w kapitałach własnych prezentują w informacji dodatkowej. Wprowadzenie tego elementu do sprawozdania finansowego jest konsekwencją zmian zasad wyceny aktywów i pasywów oraz wyznaczania wyniku finansowego.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym prezentuje zmiany, jakie wystąpiły w poszczególnych składnikach kapitału własnego. Jego główną zaletą jest uszczegółowienie i wyjaśnienie zmian stanu kapitału własnego nie przedstawione ani w bilansie, ani w rachunku zysków i strat [Wędzki 2006, s. 155]. Dla celów analizy szczególnie istotne są te zmiany, które nie mają odzwierciedlenia w rachunku zysków i strat, lecz są bezpośrednio odnoszone na kapitał (fundusz) własny. Zmiany te dotyczą przede wszystkim błęd podstawowego, skutków przeszacowania i wyceny niektórych składników majątku odnoszonych na kapitał z aktualizacji wyceny czy też podziału wyniku finansowego i zmian zasad polityki rachunkowości.

2. Charakterystyka zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym

Sporządzenie zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym jest regulowane następującymi aktami prawnymi:

- Ustawą z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, tekst jednolity, DzU 2002 nr 76, poz. 694 z późn. zm. (Uor),
- Międzynarodowym Standardem Rachunkowości 1 (MSR 1) „Prezentacja sprawozdań finansowych” (*Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, SKwP 2007),
- Międzynarodowym Standardem Rachunkowości 8 (MSR 8) „Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów” (MSSF, SKwP, 2007).

Uor nie narzuca określonego wzoru zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym, ale w załączniku do ustawy został przedstawiony preferowany układ sprawozdania bardzo zbliżony do jednego z przykładów proponowanych w MSR 1. W zależności od tego, jakie zaszły zmiany w ciągu roku obrotowego w zakresie kapitału (funduszu) własnego, jednostka gospodarcza wypełnia odpowiednie pozycje tego sprawozdania. Dzięki informacjom zawartym w zestawieniu użytkownik może dokonać oceny zarówno charakteru tych zmian, ich wysokości, związku z wynikiem finansowym wykazywanym przez jednostkę, udziału w wartości kapitału własnego, jak i ich wpływu na sytuację majątkową oraz finansową.

Zmiany w obrębie kapitałów własnych mogą dotyczyć np. dopłat lub obniżenia kapitału podstawowego, zakładowego, podziału wyniku finansowego, przeszacowania wyceny aktywów.

W zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym wyróżnia się następujące pozycje:

- korekty błędów podstawowych,
- kapitał podstawowy,
- należne wpłaty na kapitał podstawowy,
- udziały, akcje własne,

- kapitał zapasowy,
- kapitał z aktualizacji wyceny,
- pozostałe kapitały rezerwowe,
- zysk (stratę) z lat ubiegłych,
- zysk (strata) netto.

Większość tych pozycji pokrywa się z pozycjami prezentowanymi w bilansie.

Układ oraz strukturę zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym można przedstawić za pomocą schematu (rys. 1).

Kapitał własny na początek okresu – korekty błędów podstawowych

I. Kapitał własny na początek okresu po korektach

1. Zmiany kapitału podstawowego
2. Zmiany należnych wpłat na kapitał podstawowy
3. Zmiany udziałów, akcji własnych
4. Zmiany kapitału zapasowego
5. Zmiany w kapitale z aktualizacji wyceny
6. Zmiany w zyskach/stratach lat ubiegłych
7. Wynik netto okresu

II. Kapitał własny na koniec okresu

Kapitał własny po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku

Rys. 1. Struktura zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym

Źródło: [Rachunkowość... 2007, s. 489].

MSR 1 określa zakres zestawienia zmian w kapitale własnym w następujący sposób:

- a) wynik finansowy netto za dany okres,
- b) szczegółowe pozycje przychodów i kosztów za okres, które zgodnie z wymogami innych standardów lub interpretacji ujmuje się bezpośrednio w kapitale własnym, oraz sumę takich pozycji,
- c) całkowite przychody i koszty za okres, pokazujące oddzielnie całkowite kwoty przypadające udziałowcom jednostki dominującej oraz udziałowcom mniejszościowym,
- d) dla każdego składnika kapitału własnego wpływ zmian zasad rachunkowości i korekt błędów, dokonanych zgodnie z MSR 8.

Dodatkowo należy wykazać w zestawieniu zmian w kapitale własnym lub w informacji dodatkowej:

a) kwoty transakcji z udziałowcami o uprawnieniach właścicieli kapitału własnego, wykazując oddzielnie kwoty im wypłacone,

b) uzgodnienie wartości bilansowej każdej kategorii wniesionego kapitału własnego oraz wszystkich kapitałów rezerwowych na początek i na koniec okresu, z uwzględnieniem oddzielnie każdej zmiany stanu.

Zmiany wprowadzone do MSR 1 w 2004 r. w istotnym stopniu uszczegółowiły obowiązkowy zakres informacyjny tego sprawozdania. Szczególnie istotne jest obowiązkowe wykazanie w zestawieniu zmian w kapitale własnym wszystkich przychodów i kosztów odnotowanych w trakcie okresu sprawozdawczego w jego wyniku finansowym netto, również tych, które są odnoszone jako zmiany w kapitale własnym. Uzasadnieniem takiego stanowiska jest potrzeba dokładnej oceny zmian sytuacji finansowej jednostki pomiędzy dwoma dniami bilansowymi.

Zmiany pozycji kapitałów (funduszy) własnych w sprawozdaniu wykazywane są według następującego układu:

I. stan na początek okresu

1. zwiększenia,
2. zmniejszenia,

II. stan na koniec okresu.

3. Błędy podstawowe w zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym

Zarówno polskie prawo bilansowe, jak i MSR/MSSF odnoszą się do sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia. Zgodnie z MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” sprawozdanie finansowe ogólnego przeznaczenia to takie sprawozdanie, które ma za zadanie spełnienie potrzeb użytkowników, nie mających możliwości otrzymania raportów (sprawozdań) dostosowanych do ich szczególnych potrzeb informacyjnych. Zgodnie z tym standardem sprawozdanie finansowe stanowi uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i finansowych wyników działalności jednostki i powinno zawierać informacje przydatne.

Informacje przydatne są na ogół informacjami istotnymi. Informacje uznaje się za istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje podejmowane przez użytkownika sprawozdania finansowego. Sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone rzetelnie. Sprawozdanie uznaje się za rzetelne, jeżeli jest sporządzone zgodnie z zasadami MSR/MSSF. Cechy istotności i rzetelności decydują o wykazywaniu błędów podstawowych.

Zgodnie z MSR 8 błędy w rachunkowości mogą dotyczyć informacji dotyczących poszczególnych elementów sprawozdań finansowych w zakresie:

- ujęcia,
- wyceny,
- prezentacji.

Sprawozdanie uważa się za niezgodne z wymogami MSSF, jeżeli zawiera istotne błędy lub nieistotne błędy, które zostały celowo popełnione, aby zaprezentować konkretną sytuację finansową, wynik finansowy lub przepływy środków pieniężnych w sposób z góry zamierzony.

Jednostka koryguje istotne błędy poprzednich okresów retrospektywnie, w pierwszym po ich wykryciu zatwierdzonym do publikacji sprawozdaniu finansowym. Należy podkreślić, iż korekta błędów lat ubiegłych nie jest ujmowana w rachunku zysków i strat okresu, w którym wykryty został błąd. Zgodnie z art. 54 pkt 3. Uor, jeżeli w danym roku obrotowym lub przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego za ten rok obrotowy jednostka stwierdziła popełnienie w poprzednich latach obrotowych błęd podstawowego, w następstwie którego nie można uznać sprawozdania finansowego za rok lub lata poprzednie za rzetelne, należy kwotę korekty tego błęd odnieść na kapitał własny i wykazać jako „zysk (stratę) z lat ubiegłych”. Prezentacji informacji o takiej korekcie służy zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym.

Błędy podstawowe (istotne) są wykazywane oddzielnie w ramach następujących pozycji:

- I. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO)
 - korekty błędów podstawowych
 - I.a. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO), po korektach
 - 7. Zysk (strata) z lat ubiegłych na początek okresu
 - 7.1. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu
 - korekty błędów podstawowych
 - 7.2. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu po korektach
 - 7.4. Strata z lat ubiegłych na początek okresu
 - korekty błędów podstawowych
 - 7.5. Strata z lat ubiegłych na początek okresu po korektach

Prezentację informacji o błędzie podstawowym ilustruje poniższy przykład.

Jednostka gospodarcza do końca 2005 r. nie dokonała odpisu z tytułu trwałej utraty wartości inwestycji w postaci gruntu. Posiadany grunt ze względu na usytuowanie wysypiska śmieci zmniejszył wartość rynkową o 100 000 PLN. Aktywa z tytułu odroczonego podatku według stawki 19% wynoszą 19 000 PLN.

W zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym za 2007 r., przy założeniu zysku z lat ubiegłych na początek okresu 300 000 PLN, powyższa korekta zostanie przedstawiona w następujący sposób:

7.1. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu	300 000
– korekta błędów podstawowych	81 000
7.2. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu po korektach	219 000

Należy podkreślić, iż zgodnie z MSR 8 w zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym należy wykazać również skutki zmian zasad rachunkowości dla każdego składnika oddzielnie.

4. Analiza zmian w kapitale z aktualizacji wyceny

Kapitał z aktualizacji wyceny tworzony jest obligatoryjnie zgodnie z Uor. Pierwotnie kapitał ten tworzony był w związku z urzędową aktualizacją wyceny środków trwałych. Jednak Uor wprowadziła za MSR pojęcie wartości godziwej, łagodząc tym samym stosowanie zasad kosztu historycznego i ostrożnej wyceny. Konsekwencją takiego podejścia jest możliwość aktualizacji niektórych pozycji aktywów i w związku z tym wzrost ich wartości w stosunku do kosztu historycznego. Wartość wynikająca z przeszacowania tych aktywów odnoszona jest bezpośrednio na „kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny” [Olchowicz, Tłaczała 2002, s. 235]. Obowiązek tworzenia tego kapitału wynika także z MSR. W *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* (s. 66-67) czytamy, że „aktualizacja wyceny lub innego rodzaju modyfikacja wartości aktywów i zobowiązań powoduje wzrost lub zmniejszenie kapitału własnego. Mimo że taki wzrost lub zmniejszenie spełniają warunki definicji przychodów oraz kosztów, to – według niektórych koncepcji zachowania kapitału – nie uwzględnia się ich w rachunku zysków i strat. Zamiast tego uwzględnia się je w kapitale własnym jako alokacje służące zachowaniu kapitału lub jako kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny”. Kapitał ten jest jednak pozycją wyróżniającą się spośród innych pozycji kapitałów własnych. Nie jest on bowiem tworzony z zysku czy wpłat wspólników, lecz kumuluje w sobie dodatnie i ujemne efekty określonych zdarzeń gospodarczych, które powodują jego zmiany.

Na zwiększenie kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny wpływają:

- przeszacowanie wartości środków trwałych netto, dokonane na podstawie odrębnych przepisów,
- wzrost wartości długoterminowych inwestycji, wycenianych w cenach rynkowych,
- nadwyżki z uprzedniego przeszacowania aktywów finansowych, które zostały zbyte,
- przywrócenie odpisu z tytułu utraty wartości aktywów finansowych w jednostkach pozostałych zakwalifikowanych do aktywów utrzymywanych do terminu wymagalności lub dostępnych do sprzedaży,
- aktywa i rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego ujmowane w kapitale własnym.

Kapitał ten pomniejszają:

- zbycie środka trwałego uprzednio przeszacowanego,
- odpisy z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych,
- odpisy z tytułu trwałej utraty wartości aktywów finansowych wcześniej przeszacowanych powyżej ceny ich nabycia,
- sprzedaż inwestycji długoterminowych lub ich przekwalifikowanie do inwestycji krótkoterminowych,

- odwrócenie się różnic przejściowych dotyczących aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego [Wędzki 2006, s. 159-160; Adamczyk 2004, s. 19; Olchowicz, Tłaczała 2002, s. 260-264].

5. Zakres informacyjny zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym i jego użyteczność

Przeniesienie ciężaru informacyjnego z rachunku zysków i strat na bilans było powodem pojawienia się nowego elementu sprawozdania – zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym, informującego o zmianach aktywów netto w ciągu roku obrotowego ujawnianych zgodnie z przyjętymi przez podmiot zasadami wyceny. Celem tego zestawienia jest dostarczenie użytkownikom informacji szczegółowych dotyczących osiągniętych przychodów i zysków oraz poniesionych kosztów i strat, które w zestawieniu ujmowane są w pozycji „Wynik finansowy netto”, oraz informacji o zdarzeniach odnoszonych bezpośrednio na kapitał własny z pominięciem rachunku zysków i strat, pozwalających na analizę struktury i dynamiki zmian poszczególnych elementów kapitału własnego [Dreliszak, Kania 2007, s. 225].

Analiza zestawienia zmian wymaga także określenia charakteru poszczególnych kapitałów i ich trwałości. Kapitał podstawowy, zapasowy czy rezerwowy są kapitałami trwałymi tworzonymi z zysku czy wpłat wspólników na określony cel, a kapitał z aktualizacji wyceny czy korekta błędu podstawowego nie mają takiego charakteru. Kapitał z aktualizacji wyceny jest wyłącznie wartością ewidencyjną, nie powstaje z zysku czy dopłat właścicieli, lecz w wyniku podwyższenia wyceny składników majątkowych, przez co nie wpływa na wynik finansowy danego roku obrotowego i nie jest dzielony, co wynika z zasady ostrożności, lecz może być zrealizowany po zbyciu składników majątku, których wycena dotyczyła. Podobnie jest z korektą błędu podstawowego. Jest to bowiem korekta wyniku finansowego, za lata ubiegłe, nie ujęta w rachunku zysków i strat roku obrotowego, którego błąd dotyczy [Adamczyk 2004, s. 21].

Również istotną z punktu widzenia analizy jest też ostatnia część zestawienia, a mianowicie proponowany podział zysku (pokrycia straty). Wykazywany jest w pozycji III „Kapitał własny, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku (pokrycia straty)”. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym jest jedynym elementem sprawozdania finansowego, które zawiera informacje o kierunku podziału wyniku finansowego. Informacje te są istotne z punktu widzenia inwestorskiego oraz oceny poziomu kapitału własnego po podziale. Jeśli np. jednostka osiągnęła zysk, a tym samym przyrost kapitału własnego, ale przeznaczą go na wypłatę dywidend, to ostatecznie nie powiększy wartości kapitału własnego. Zdaniem J. Adamczyk w tej części sprawozdania należy również wykazać przewidywane zmniejszenie kapitału własnego z innych tytułów niż podział zysku lub pokrycie straty, gdyż czytelnik sprawozdania powinien uzyskać pogląd o wartości kapitału własnego jednostki gospodarczej w następnym roku. Naszym zdaniem taka interpretacja sprawozdania, chociaż nie wynika to wprost ze wzoru sprawozdania, jest słuszna i podnosi jego wartość informacyjną.

6. Podsumowanie

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym jest swoistym uzupełnieniem danych bilansu oraz rachunku zysków i strat. Czytane oddzielnie ma stosunkowo małą wartość informacyjną z punktu widzenia analizy finansowej. Natomiast pominięcie informacji zawartych w tym sprawozdaniu może być powodem błędnej interpretacji danych dwóch podstawowych dla celów analizy finansowej elementów sprawozdania finansowego.

Informacje zawarte w zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym mogą być przydatne dla użytkowników sprawozdania finansowego, pod warunkiem że sprawozdanie to będzie szczegółowe i będzie prezentowało informacje istotne. Ważne jest, aby sprawozdanie to pokazywało nie tylko zmiany kapitałów własnych, ale i źródła finansowania tych zmian. Ponadto sprawozdanie to powinno uwzględniać nie tylko przepisy Uor czy MSR/MSSF, lecz także przepisy szczegółowe, regulujące zasady tworzenia i wykorzystania kapitałów własnych, np. Kodeks spółek handlowych.

Literatura

- Adamczyk J., *Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym*, „Rachunkowość” 2004 nr 2.
- Dreliszak E., Kania D., *Sprawozdanie finansowe za 2006 rok*, ODDK, Gdańsk 2007.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007*, SKwP, Zarząd Główny, Warszawa 2007.
- Olchowicz I., Tłaczała A., *Sprawozdawczość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.
- Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, red. Z. Messner, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer, Kraków 2006.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, tekst jednolity, DzU 2002 nr 76, poz. 694 z późn. zm.

INFORMATIVE FEATURES OF STATEMENT OF CHANGES IN EQUITY AND ITS RELEVANCE FOR EVALUATION OF FINANCIAL SITUATION OF A BUSINESS UNIT

Summary

The aim of the article is the presentation of the statement of changes in equity according to the Polish law and international standards and to use this information for evaluation of financial situation of a business unit.